

DESPRE UNELE REACȚII ALE CLERULUI ORTODOX ROMÂN LA PRESIUNILE REVIZIONISTE

Ioan Opreș

Starea politică europeană din deceniul al patrulea al veacului XX a cuprins, ca pe o dominantă, revizionismul. Animat ca mișcare de pretenții expansioniste crescânde ale Germaniei și, tot mai evident, ale Italiei, revizionismul a alimentat vecinii României încurajându-i în a-și afirma criticile pe seama statuquoului politic versaillez. În interiorul țării curentul în cauză a stârnit reacții în diferite medii. Nici reacțiile Bisericii Ortodoxe Române nu au întârziat, structurile sale superioare căutând pe diferite căi să consolideze situația acesteia prin acțiuni de contracarare a propagandei revizioniste.

Un bun exemplu este comemorarea la 28 februarie 1935 a Revoluției lui Horia, Cloșca și Crișan – termen utilizat de Arhiepiscopia Vadului, Clujului și Feleacului – „în toate parohiile eparhiei noastre” iar cu „deosebit fast” în cele din Munții Apuseni, unde chiar episcopul Nicolae Colan a dirijat personal împărțirea a 300 kg de pâine moșilor din Albac, Arada și Cărpeneș.¹ Istoria, după cum se observă, a oferit un prilej potrivit și pentru acțiunile bisericii.

Cum Vaticanul, respectiv catolicismul apăruse ca o altă dominantă ostilă, Frăția Ortodoxă Română a inițiat dezavuarea acordului cu Vaticanul (30 mai 1932), într-o reuniune ținută la Cluj, și, totodată, a cerut cu insistență repatrierea bunurilor Fundației „Emanoil Gojdu”.² Conducătorii FOR au înmănat primului ministru la 23 ianuarie 1935, la București, un memoriu prin care au solicitat atât anularea acordului cu Roma cât și rezolvarea situației bunurilor Fundației „Gojdu”. Memoriul era considerat a fi „emanației unui puternic curent de opinie publică ortodoxă din Ardeal”, prin care 560.000 de cetățeni au cerut „rezolvarea” respectivelor deziderate.³ Acestei inițiative clujene i s-au raliat și credincioșii din Episcopia Ortodoxă a Oradiei, care „și-a însușit în întregime punctul de vedere al Asociației Religioase «FOR» să nu admită ratificarea acordului cu Vaticanul”.⁴

Și la Congresul de la Carasebeș al numitei organizații, hotărârile participanților erau considerate „ieșite din convingerea unanimă a intelectualității neamului nostru de dincoace de Carpați” și că trebuia militat „mai energic pentru rezolvarea punctelor fixate în iarnă”⁵ (1935, n.n.). Așa cum se poate foarte ușor remarca, vârfurile intelectuale s-au raliat acelor hotărâri care apăreau ca strategice pentru protejarea intereselor naționale.

Între obiectivele fixate a figurat și rezolvarea situației religioase a românilor maghiarizați din Secuime, propunându-se un program ferm de edificare de biserici și case parohiale în zonă, ca și intensificarea operei de reconversie religioasă și refacerea învățământului în limba română. Cazurile de desnaționalizare din zonă erau numeroase, complexe și de o mare diversitate, iar politica de maghiarizare de o deosebită agresivitate.⁶ Cauzele: istorice, cele mai multe, dar îndeosebi politica incoerentă și delăsătoare a autorităților românești de după 1918.

Din asemenea rațiuni Oficiul Parohial Ortodox din Odorhei a transmis la 24 aprilie 1935 tabloul bisericilor „imperios” de edificat: la Odorhei (cost 1.600.000 lei), I. G. Duca (300.000 lei), Praid (300.000 lei), Sângiorgiu de Pădure (825.000 lei), doar în acel fost județ existând 40 de comune cu credincioși de rit ortodox de la 6 credincioși în Cobățești la 1.400 în Sângiorgiu de Pădure!⁷

Prozelitismul ortodox, acțiuni mai îndrăznețe de reromânizare păreau a da rezultate. Astfel s-a interpretat cazul preotului unitarian Iuliu Burján (Buruiană) de la Merești, care „convingându-se de originea românească a familiei sale” s-a arătat interesat să treacă la ortodoxie, dar ... a cerut o slujbă!⁸

Unor asemenea reconvertiri sigur că li s-au opus, cu îndârjire, mediile locale majoritare maghiare, ajungându-se la contramăsuri de descurajare și la discriminări neașteptate în ceea ce priveau serviciile de botez, cununie sau de înmormântare.

În urma campaniei declanșate de FOR, s-a recunoscut, de pildă, de către prefectul județului Odorhei că mulți români maghiarizați „au început să revină de bună voie în sânul patriei, părăsind diferitele confesiuni la care trecuseră și îmbrățișând din nou religiunea creștin-ortodoxă și greco-catolică, așa cum fuseseră părinții lor”.⁹ Dar, recunoștea demnitarul român, „conducătorii maghiari ai politicii de revizuire a tratatelor de pace reprezentați în județul nostru prin preoți, învățători, confesionali, parlamentari și ceilalți membri ai Partidului Maghiar”, au descurajat orice tentativă ordonând și oprind înmormântările în cimitir și tragerea clopotelor, socotindu-i pe doritorii revenirii la ortodoxism „trădători ai cauzei maghiare”.¹⁰

Configurația religioasă transilvăneană – binomică în cazul credincioșilor români – a aprins în acei ani, nu o dată, spiritele. Pe fondul unor situații politice de promovare a măsurilor autoritare susținute și inspirate de regalitate, dar și al revizionismului, orice pretext s-a dovedit a fi bun pentru alimentarea conflictelor ortodoxo – greco-catolice. Nimic mai păgubitor pentru românii care trebuiau să fie, tocmai atunci, uniți în fața primejdiilor.

La Cluj, de pildă, în împrejurarea lărgirii sanatoriului la clinicile universitare, - lucrare concesionată unui greco-catolic, Cosmuța – nu a fost inclusă în proiect o capelă pentru credincioșii ortodocși. Aceasta a adus protestul episcopului Nicolae Ivan: „Pentru Dumnezeu, iată uniții își bat joc în țara românească de Biserica Ortodoxă”, așa că ministrul Cultelor și Artelor, ortodoxul Alexandru Lapedatu, n-ar fi trebuit să se mulțumească „cu un răspuns derizoriu, insultător pentru noi”. Ierarhul a ajuns la amenințare: „ori face Cosmuța din milioanele ce a încasat și încasează de la Stat biserica, ori trimiteți bolnavii unde se află biserică și mângâiere sufletească. Acest răspuns trebuie dat omului – venit de la Budapesta încărcat cu păcate grele – și ocrotit de uniții din Ardeal”.¹¹ Înțelept, ministrul Cultelor și Artelor a dispus ca directorul sanatoriului să includă în proiect și o capelă pentru credincioșii ortodocși.

Unele măsuri de modernizarea religioasă s-au luat la conferința profesorilor academiilor teologice din Ardeal (Sibiu, 19-20 aprilie 1935), criticându-se „unele neajunsuri” și cerându-se ca instituțiile de învățământ să devină „stațiuni dinamice de spiritualitate”.¹² Prezentările făcute de prof.

T.T. Păcescu, rectorul Academiei Andreene și de Nicolae Colan – în referatul Educația studenților în internatele teologice – au urmărit tocmai îndreptări care se vedeau strict necesare.

Nici drepturile salariale cuvenite clerului nu erau conforme cu creșterea costurilor și prețurilor, inflația afectând serios și preoțimea. Dinspre aceasta, criticile față de politica guvernamentală erau frecvente. Astfel Protopopiatul Brașovului a trimis lui Al. Lapedatu extrasul procesului-verbal al conferinței Tractului protopopesesc din 21 iunie 1935 semnat de preoții N. Stinghie, dr. Petru Debu, Ioan Prișcu, N. Chicomban, Ioan Brânzea, N. Furnică, Ioan Broșu, Daniil Purcăroiu, Silvestru Garcea, Petru Iencă, Zenovie Popovici, Traian Banciu, Ioan Ludu, Dim. Greceanu, Severean Stelea, Ioan Stelea, Ilie Ioanovici, Ioan Marin, Cornel Măierușan, Ioan Modran, Ilarie Gonția, Ioan Turcu, George Constantin și Vasile Mereș. Toți semnatarii au aprobat atitudinea favorabilă clerului a lui Al. Lapedatu, atât în problema salarizării acestuia cât și a organizării sale.¹³ Ministrul a luat de fapt apărarea preoțimii, publicând în „Universul” (nr. 167/20 mai 1935) un articol favorabil cererilor acesteia.

Primăvara anului 1936 a condus la apogeul protestelor BOR față de Concordatul cu Roma și acordul cu Vaticanul. La fel, situația Fundației „Em. Gojdu” a ajuns subiectul zilnic al presei, stimulat de aceleași vârfuri bisericești dar și de nerezolvarea ei.

La întâi martie – de ziua ortodoxiei – în bisericile din toată țara, preoții au îndemnat comunitățile să ia atitudine față de respectivele subiecte. La aceste reuniuni – foarte bine organizate – au fost adoptate proteste oficiale adresate regelui, primului ministru și parlamentului, caracterizate de o evidentă notă critică. Astfel la Rotbav, în acea duminică a ortodoxiei, preotul Ioan Marin și 29 de credincioși constituiți în „adunare obștească” au respins Concordatul și Acordul cu Roma ca „punând în serviciul neamului nostru formidabilele averi reprezentate de 8 fonduri și fundațiuni azi administrate de statusul catolic în folosul ungarilor, dușmani de moarte a tot ce este românesc”; și aici s-au cerut primului ministru intervenții imediate pentru aducerea „în țară a Fundațiunii «Gojdu» atât de necesară tineretului de azi pe care în mod abuziv o dețin cei de la Budapesta”¹⁴

Ortodocșii din Petroman (jud. Timiș – Torontal) au tratat același subiect tot la 1 martie în petiția semnată de preoții Vasile și Gheorghe Terebențiu, de directorul școlii A. Bălan și alți 76 de credincioși.¹⁵ La fel și cei din Foieni (același județ), semnatari ca adevărați „credincioși obiceiurilor părintești cu cari ne-am conservat legea și neamul în decursul veacurilor”.¹⁶ Și aceștia au amintit ministrului Cultelor și Artelor, Al. Lapedatu, că în 1935 FOR a întrunit 600.000 proteste scrise „fără să se fi ajuns [la] deslegarea cerută de conștiința neamului românesc”, susținând Comitetul Central FOR în ceea ce privea rezolvarea cazului Fundației «Gojdu» „să nu dezarmeze până când nu va birui o cauză atât de mare pentru interesele superioare ale culturii românești din provincia noastră alipită patriei mume”.¹⁷

În Brașov și localitățile din jur mișcarea respectivă a adunat, de asemenea, mulți aderenți: 45 de credincioși la Purcăreni; 62 la Crizbav, conduși de preotul Cornel Mărcușan; 49 la Cernatu; 130 la Sânpetru; 52 la Baci; 41 la Stupini, iar la Prejmer 201! Alți 202 în frunte cu preoții și

învățătorii semnau o astfel de petiție la Jânțari.¹⁸

Credincioșii din Blumăna – Brașov, 33, în frunte cu preotul lor Candid Mușlea, au denunțat, de asemenea, Concordatul, Acordul și Plebiscitul din 1934, atrăgând atenția că „interesele unui neam nu se pot domina și îndruma cu astfel de metode și pretinde[ri] (pretenții, n.n.)”.¹⁹ La rândul lor cei din Frăția Ortodoxă Română – Secția Brașov au înaintat tot lui Al. Lapedatu, o petiție semnată de 78 de membri proeminenți, în frunte cu prof. P.I. Teodorescu, iar o alta Ministerului Afacerilor Străine, semnată de preotul Sterie Stinghie.²⁰

În cazul credincioșilor ortodocși de la Pătărlagele – Buzău, întâlnim un text tipărit, adresat „cu cel mai adânc respect și din îndemnul celui mai curat patriotism” regelui Carol al II-lea. Cei 43 de semnatari cer chiar refacerea „unității Bisericii”, considerând existența Bisericii greco-catolice ca „aducând mari neajunsuri unității sufletești a poporului român, care nu poate avea două biserici: una bună și alta rea”.²¹

Subiectul atitudinilor clerului ortodox în deceniul al patrulea al veacului XX în ceea ce privește poziția sa față de interesele confesionale cuprinde, evident, multe alte nuanțe. Aici ne-am limitat a surprinde doar unele reacții față de consecințele Concordatului cu Vaticanul și, respectiv, atitudinea sa în problema Fundației „Emanoil Gojdu”.

SUMMARY

The author presents in his work the attitude of Orthodox Romanian Church in front of hungarian revisionism.

The european political situation from the 40th years of the XXth century had, as a prevalent feature, the revisionism.

Inside our contry, the reaction of Orthodox Romanian Church was very promptly, her superior structures attempted to reinforce the situation through counteract the revisionist propaganda. The „Orthodox Romanian Fraternity” disapproved the agreement with Vatican (30 May 1932) at Cluj and, also, they demanded repatriation of „Emanoil Gojdu Foundation” goodies.

Among other things, they wanted to solve the religious situation of Transylvanian, through raising churches and vicarages, and rehabilitation of Romanian educational system.

Note

¹ Vezi nota cu nr. 2994/11.05.1935 către Ministerul Cultelor și Artelor, în Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), fond Ministerul Cultelor și Artelor (MCA), dosar 79/1935, f. 74.

² Vezi detalii la Ion I. Lapedatu, *Memorii și amintiri*, ediție îngrijită, prefată și note de Ioan Opriș, Institutul European, 1998, p. 239 – 241.

³ Cf. adresa Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de Alba Iulia și Sibiu, nr. 5508 Bis/20.06.1935 către ministrul Cultelor și Artelor, Alexandru Lapedatu, confirmând însușirea de către adunarea eparhială la 5 – 7 mai 1935 a inițiativei FOR, în loc.

cit., supra, f. 90.

- ⁴ Cf. adresa cu nr. 1437/20.06.1935, idem, f. 89, către același ministru Al. Lapedatu.
- ⁵ Cf. adresa Comitetului Central de Direcție FOR, cu nr. 35/23.10.1935, Cluj, semnată de președintele Sextil Pușcariu și secretarul general Ioan Mateiu și trimisă tot lui Al. Lapedatu, idem, f. 141.
- ⁶ Convingătoare în acest sens sunt numeroasele exemple oferite de magistrala lucrare a lui Ion I. Russu, *Românii și secuii*, ediția Ioan Oprea, București, Ed. Științifică, 1990, p. 78 și urm.
- ⁷ În loc. cit., supra, f. 99-100.
- ⁸ Vezi adresa Parohiei Merești nr. 296/1935, semnată de pr. Seb. Rusan și adresată lui Al. Lapedatu, idem, f. 156.
- ⁹ Cf. un raport către Ministerul de Interne, cu nr. 17/5, Reg. Spec./1935, idem, f. 107.
- ¹⁰ *Ibidem*.
- ¹¹ În adresa Consistoriului Eparhiei Ortodoxe Românești a Clujului nr. 146/20.02.1935 către Al. Lapedatu, ANIC, fond MCA, dosar 79/1935, f. 27.
- ¹² Cf. nota către MCA a Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de Alba-Iulia și Sibiu, nr. 2912 Bis/10.03.1935, idem, f. 54.
- ¹³ Vezi adresa Protopopiatului nr. 462/26.06.1935, idem, f. 91.
- ¹⁴ Cf. memoriul datat 1.03.1936 și înregistrat la cabinetul premierului cu nr. 367/16.03.1936, în ANIC, fond cit., dosar 107/1936, f. 1.
- ¹⁵ Loc. cit. f. 2.
- ¹⁶ Cf. petiția semnată de 54 credincioși, înregistrată la MCA cu nr. 047192/16.03.1936, idem, f. 3.
- ¹⁷ *Ibidem*.
- ¹⁸ Vezi în loc. cit. f. 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 18, 22.
- ¹⁹ Cf. moțiunea nr. 367/16.03.1936, care amintea și Fundația «Gojdu» ca un deziderat, idem, f. 5.
- ²⁰ Idem, f. 6 – 7.
- ²¹ Idem, f. 26.